

UDK 255(450.341=163.42)''14/16''(093.4)
629.5-051(450.341=163.42)''14/16''(093.4)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 8. 2010.

Prihvaćeno: 15. 4. 2011.

Compagni e gastaldi della Scuola dei remèri: hrvatski veslari u Mlecima (XV. – XVII. stoljeće)

Lovorka Čoralić

Hrvatski institut za povijest

Opatička 10

10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: lovorka@isp.hr

Središnja tema rada odnosi se na djelovanje hrvatskih veslara, tj. izrađivača vesala (mletačkim dijalektom remèra) u Mlecima u razdoblju od XV. do XVII. stoljeća. Na osnovi izvorne arhivske građe iz mletačkih pismohrana (Državni arhiv u Mlecima, Arhiv bratovštine Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima) te uvidom u Statut (Mariégola) bratovštine veslara ukazuje se na neke od temeljnih sastavnica njihovoga društvenog i profesionalnog svakodnevlja (zavičajno podrijetlo, mjesto stanovanja, gospodarske mogućnosti, veze sa sunarodnjacima i drugo). Posebna pozornost pridaje se hrvatskim veslarima koji su u svojoj strukovnoj udruzi tijekom XVI. stoljeća obnašali najviše dužnosti (predstojnici odnosno gastaldi bratovštine).

Ključne riječi: Mleci, Mletačka Republika, brodogradnja, veslari, arsenal, migracije, povijest bratovština, kasni srednji vijek, rani novi vijek, hrvatska povijest

Uvod: opći podaci o umijeću izradbe vesala u Mlecima

L'arte dei remèri odnosno umijeće izradbe vesala jedan je od najdrevnijih i najraširenijih obrta u Mlecima.¹ Datira od najstarijih vremena doseobe Veneta na područje lagunarnih sprudova, a u uskoj je vezi s pomorskim usmjerenjem Mlečana. *Remèri* odnosno veslari djelovali su ponajprije u sklopu mletačkoga arsena-la (*remèri de l'arsenal*) – stoljećima središnjega vojno-pomorskog kompleksa na Sredozemlju, ali i u brojnim samostalnim pogonima duž Grada na Lagunama i na susjednome otočju. U njihov je djelokrug rada pripadala izradba vesala svih veli-

¹ *Arte* označava umijeće odnosno vještinu, ali i određenu cehovsku (strukovnu) udругu obrtnika koji obavljaju istovjetnu djelatnost.

čina i oblika – od onih za veće trgovačke i ratne brodove do vesala namijenjenih gondolama, barkama i drugim manjim plovilima duž lagune i mletačkih kanala. Umijeće izradbe vesala u Mlecima svoj je najveći uspon dostiglo u doba kasnoga srednjeg i početkom ranoga novog vijeka kada i Mletačka Republika – kao pomorska i trgovačka sila na europskome Zapadu – postiže svoj razvojni maksimum. Tada je diljem gradskoga područja djelovalo više desetaka radionica koje su ukupno zapošljavale više stotina kvalificiranih majstora, pomoćnika i šegrti.

Rasprostranjenost veslarskih majstora diljem grada zorno je potvrđena nizom toponomastičkih tragova. Brojne ulice, prolazi i manji trgovi u nekoliko mletačkih predjela (*sestiere*) i danas nose naziv koji podsjeća na nekoć izrazito razvijen i mletačkoj državi vrlo važan obrt izradbe vesala. Primjerice, u predjelu Cannaregio to su: *Calle del Remèr*, *Campiello del Remèr* i *Sottoportego del Remèr*; a u ribarskome predjelu Dorsoduro u zapadnome dijelu grada bilježe se: *Corte del Remèr*, *Ramo del Remèr* i *Campiello del Remèr*, dočim su u sjevernome dijelu grada (predio S. Polo) kao trajno podsjećanje na ovo umijeće ostali sačuvani *Corte del Remèr*, *Sottoportego del Remèr* i *Campiello del Remèr*.

Udruga (bratovština) mletačkih izrađivača vesala vrlo je rano dobila svoj statut (*Mariégola*). *La Mariégola dei Remèri* potječe iz 1307. godine, a kroz iduća je stoljeća nadopunjavana brojnim novim odredbama i propisima koji pojašnjavaju način rada ove skupine obrtnika, njihovu uključenost u cehovsku udrugu, obvezu članova i dužnosnika u bratovštini te odnos udruge prema državnim ustanovama. Bratovština veslara za svoga je svetca-zaštitnika odabrala Sv. Bartola te se u istoimenoj crkvi nalazilo (sve do 1766. godine) njezino sjedište i pripadajuće bratimske grobnice.²

Važnu ulogu u udruzi mletačkih izrađivača vesala imali su tijekom prošlosti i brojni hrvatski iseljenici zavičajem od Senja i Dalmacije do Boke kotorske i Zete.³

² Statut bratovštine veslara pohranjen je u Biblioteca del Museo Correr, Manoscritti, serie IV, cod. n. 37. Podrobnije o umijeću izradbe vesala u Mlecima kroz povijest usporedi: Giuseppe Tassini, *Curiosità veneziane, ovvero origini delle denominazioni stradali*. Venezia, 1863. (ristampa: Venezia: Filippi editore, 1990.), 542-544.; Cesare Augusto Levi, *Navi di guerra costruite nell'Arsenale di Venezia dal 1664 al 1896*. Venezia: Visentini, 1896.; Michela Dal Borgo, "L'arte dei remèri", u: *Arte degli squerarioli* (a cura di Giovanni Caniato). Venezia: Stamperia di Venezia, 1985., 123-138.; Ennio Concina, "La costruzione navale", u: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, sv. XII. (Il mare), a cura di Alberto Tenenti i Ugo Tucci, Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1991., 211-257.; Maurice Aymard, "Strategie di cantiere", nav. dj., 259-284.; Mario Nani Mocenigo, *L'Arsenale di Venezia*. Venezia: Filippi editore, 1995.²; G. Caniato, "L'Arsenale: maestranze e organizzazione del lavoro", u: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, sv. V. (Il Rinascimento. Società ed economia), a cura di Alberto Tenenti i Ugo Tucci, Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1996., 641-677.; E. Concina, *L'Arsenale della Repubblica di Venezia*. Milano: Electa, 2006.; Barbara Vanin – Paolo Eleuteri, *Le mariegole della Biblioteca del Museo Correr*. Venezia: Marsilio, 2007., 28-29.; *L'arte dei remèri: i 700 anni dello statuto dei costruttori di remi* (a cura di G. Caniato). Venezia: Cierre edizioni, 2007.

³ U ovo su istraživanje uključeni i iseljenici iz onodobne Zete. Iako su oni i sastavni dio crnogorskoga etničkog korpusa, ovdje su pribrojeni jer je njihovo životno svakodnevlje u Mlecima u cijelosti bilo uklopljeno i povezano s hrvatskim iseljenicima koji su predstavljali najbrojniji dio istočnojadranskoga prekojadranskog iseljenništva.

Učestalo prisutni u djelatnostima i obrtima koji su bili tradicionalno razvijeni u njihovim krajevima, a u Mlecima oduvijek traženi i cijenjeni, hrvatski iseljenici vrlo se često bilježe kao djelatnici u brojnim pogonima mletačkoga arsenala (kao drvodjelci, kalafati, izrađivači jedara, vesala i druge brodske opreme), ali i kao samostalni majstori koji posjeduju vlastite radionice.⁴

U ovome radu nastojati ću, tragom izvora i literature, ukazati na uključenost Hrvata u *arte dei remèri*. Za proučavanje i raščlambu ove problematike uporabljene su spoznaje iz historiografije, ponajprije djela koja se bave navedenim obrtom,⁵ kao i radovi koji u širem smislu govore o hrvatskim iseljenicima u Mlecima.⁶ Kada je riječ o izvorima, uz objavljeni Statut bratovštine veslara, uporabljene su oporučni spisi hrvatskih iseljenika pohranjeni u Državnome arhivu u Mlecima (Archivio di Stato di Venezia, dalje: ASV; fond Notarile testamenti, dalje: NT) i građa iz arhiva hrvatske bratovštine Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima (Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone, dalje: ASD; fondovi: Capitolar della Veneranda Scuola di SS. Giorgio e Trifone della Nation Dalmata, dalje: Capitolar i Libri conti e spese della Scuola di San Zorzi et San Trifone della Nation Dalmata, dalje: Libri conti e spese).

Na osnovi navedene građe i literature u radu ću prikazati vremenski okvir use-ljavanja i način bilježenja hrvatskih veslara u mletačkim izvorima, njihovo zavičajno podrijetlo i mjesto stanovanja, gospodarske mogućnosti, odnose sa “skjavunskom” bratovštinom Sv. Jurja i Tripuna kao i oblike komunikacije s drugim pripadnicima hrvatske iseljeničke zajednice. Posebnu pozornost usmjerit ću na uključenost hrvatskih majstora u bratovštinu mletačkih veslara u kojoj su – pokazat će spoznaje iz vrela – u nekim razdobljima imali dominantnu ulogu u najvišim upravnim strukturama. Naposljetku, cilj ovoga rada jest i ukazati na manje

⁴ O udjelu Hrvata u mletačkim obrtima napisala sam proteklih godina nekoliko zasebnih radova. Usporedi: Lovorka Čoralić, “Hrvati i mletački arsenal”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 39 (1997.): 167-181.; Ista, “Hrvatski brodograditelji u Mlecima (XV. – XVIII. st.)”, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 15 (1999.): 5-33.; Ista, “Hrvati u mletačkim strukovnim udrugama”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 32 – 33 (1999. – 2000.): 51-67.

⁵ Brojne spoznaje o hrvatskim izrađivačima vesala u Mlecima sadržane su u Statutu bratovštine *remèra*. Statut je u cijelosti objavljen kao CD-rom (*La mariégola dei remèri*) u spomenutoj knjizi koju je uredio G. Caniato (*L'arte dei remèri: i 700 anni dello statuto dei costruttori di remi*), ujedno i priređivač Statuta. Izvatke iz Statuta citirat ću prema stranicama transkripcije na CD-romu (dalje: *Mariégola*, CD-rom).

⁶ Usporedi bilješku 4. Hrvatske veslare spominjala sam i u nekim drugim radovima i knjigama. Usporedi: Čoralić, “Iz prošlosti Boke: Budvanska zajednica u Mlecima (XV. - XVIII. st.)”, *Povijesni prilozi*, 19 (2000.): 149.; Ista, “Iseljavanja sa splitskoga i kliškoga područja na zapadnojadransku obalu u doba mletačko-turskih ratova”, *Mogućnosti*, 47 (2000.), 4.-6.: 102.; Ista, “‘Corte Solta’ – trgovima šoltanskih iseljenika u Mlecima”, *Mogućnosti*, 48 (2001.), 1.-3.: 113.; Ista, *U gradu Svetoga Marka: Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*. Zagreb: Golden marketing, 2001., 135.; Ista, *Šibenčani u Mlecima*. Šibenik: Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić”, 2003., 202., 204.; Ista, “Iz prošlosti Boke – tragom iseljenika s poluotoka Luštica u Mlecima (XVI. - XVIII. stoljeće)”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, 22 (2004.): 195.

spominjanu i znanu skupinu hrvatskih iseljenika te na njezin doprinos mletačkoj kulturi i društvenome svakodnevlju te, u širem smislu, hrvatsko-mletačkim vezama kroz duga stoljeća zajedničkoga povijesnoga razvoja.

Iz društvenoga svakodnevlja hrvatskih veslara u Mlecima

Prema podacima iz raspoloživih izvora hrvatski veslari u Mlecima zabilježeni su u rasponu od XV. do XVII. stoljeća. Iako njihov ukupan broj nije velik (čime je i uzorak izračuna sužen), opažamo da je učestalost njihove zabilježbe u mletačkim vrelima najizrazitija u XVI. stoljeću, razdoblju koje je karakteristično po pojačanome hrvatskom prekojadranskom iseljavanju tijekom kojega hrvatska zajednica u Mlecima dostiže svoju najveću brojnost.

Hrvatski izrađivači vesala u mletačkim su spisima zabilježeni općom oznakom toga zanimanja (*remèr, remerius*) pri čemu se uz ime iseljenika katkada navodi i njegov majstorski naslov (*mistro, magister*). Zanimljiv je, nadalje, uvid u zavičajno podrijetlo ove skupine naših obrtnika. Naime, izrazita je prevaga veslara iz različitih dijelova Boke kotorske (Kotor, Perast, poluotok Luštica), budvansko-barskoga priobalja (Budva, Bar, područje Mrkojevića) i iz ondašnje Zete (ukupno 55 posto od svih veslara s istočne obale Jadrana). Mnogo manjim postotnim udjelom (po 15 posto) prisutni su i veslari iz Dalmacije (Zadar, Korčula, Šolta) i Krajevine Hrvatske (Senj, Rijeka), dočim se u nekoliko primjera može tek razaznati "skjavunsko" podrijetlo iseljenika, ali ne i njihova pobliza zavičajna pripadnost. Podrijetlo hrvatskih veslara dobrim dijelom odražava onodobnu zavičajnu strukturu useljenika s istočnoga Jadrana iako je nešto manja (u odnosu na ukupan prosjek hrvatskih useljenika) zastupljenost Dalmatinaca. Bokelji, kao i iseljenici sa širega područja današnjega Crnogorskog primorja u to su vrijeme – uslijed neposredne izloženosti osmanskoj ugrozi (pad Bara i Ulcinja 1571. godine) – dominantna zavičajna skupina u Mlecima te stoga ovakav rezultat nije iznenađujuć. Mjesto stanovanja hrvatskih veslara u dokumentima nije redovito zabilježeno. Međutim, i nešto manji uzorak pokazuje nam kako naši *remèri* najčešće obitavaju u župama istočnoga gradskog predjela Castello (47 posto; u župama S. Pietro di Castello, S. Giovanni Bragora, S. Biagio, S. Giustina i S. Trinità). Riječ je o području koje je stoljećima slovalo za središnju zonu useljavanja raznih nacionalnih skupina (Albanaca, Grka, Armenaca i drugih), a u kojemu su Hrvati svojom brojnošću i društvenim ugledom bili izrazito prepoznatljiva zajednica. Činjenici da ondje obitava i veliki broj naših veslara zasigurno je pridonosila i okolnost da je ondje smješten mletački arsenal kao i brojni brodograđevni pogoni neophodni za obavljanje *arte dei remèri*. Ondje se nalazila i hrvatska nacionalna bratovština Sv. Jurja i Tripuna (*Scuola degli Schiavoni, Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni*), a brojni toponomastički tragovi (*Corte Piero di Lesina, Corte Solta, Corte Sabbioncella, Fondamenta degli Schiavoni, Calle Schiavona* i drugi) i danas posvjedočuju

o nekoć brojnoj i cijenjenoj zajednici Hrvata i njihovome doprinosu mletačkome urbanom svakodnevlju.

Gospodarske mogućnosti hrvatskih veslara moguće je iščitati raščlambom njihovih oporučnih spisa, ali i na osnovi spoznaja o njihovu ugledu i obnašanju pojedinih funkcija u bratovštinama kojima su pripadali (u hrvatskoj bratovštini Sv. Jurja i Tripuna i u bratovštini mletačkih veslara). Na osnovi tih spoznaja razvidno je da su naši veslari, ponajprije oni koji su kao majstori godinama obavljali svoju obrtničku djelatnost u arsenalu ili u samostalnim radionicama, bili onaj "elitniji", imućniji dio hrvatske zajednice. Većina je posjedovala nekretnine u gradu (kuće, radionice) i okolici (posjedi u Venetu), a iznosi njihovih oporučnih legata dostizali su više stotina dukata. Tako, primjerice, veslar Franjo Dionizijev *de Vecchi* iz Rijeke, jedan od najimućnijih hrvatskih iseljenika sredinom XVII. stoljeća i ugleđan dužnosnik u bratovštini Sv. Jurja i Tripuna, raspolaže s golemih tisuću dukata pohranjenih u mletačkoj državnoj zalagaonici (*Zeccha*), a s više stotina dukata obdaruje najbliže članove svoje obitelji (sestre, nećakinju i druge). Vlasnik je jedne radnje (*bottega*) za koju određuje da se nakon njegove smrti proda kao i kuće u župi S. Pietro di Castello, koju oporučno dariva hrvatskoj nacionalnoj bratovštini.⁷ Veslar Nikola iz Zete, o kojemu će kasnije biti više riječi u kontekstu njegove uloge u bratovštini *remèra*, također raspolaže s više stotina dukata kapitala. Vlasnik je radionice za izradbu vesala te posjednik dviju kuća (koje daje u godišnji najam) smještenih u župi S. Pietro di Castello (u *Calle del Sarasin*).⁸ U Castellu je smještena i kuća koju posjeduje veslar Stjepan Lazarov iz Luštice (oporučno ju namjenjuje svojim nasljednicima), dočim se kuća majstora Alvisea Prima nalazi u središnjemu gradskom predjelu S. Marco u župi S. Maria del Zobenigho (S. Maria del Giglio).⁹ Naposlijetku, gospodarsku snagu hrvatskih veslara potvrđuje i oporučni spis budvanskoga majstora Jakova Marinova, vlasnika zemljišnih posjeda na mletačkoj terrafermi.¹⁰

Oporučni spisi i podaci iz Arhiva bratovštine Sv. Jurja i Tripuna posvjedočuju o punoj integriranosti hrvatskih veslara u sve sastavnice društvenoga svakodnevlja njihove nacionalne zajednice. U oporukama njihovih sunarodnjaka zabilježeni su u nekoliko primjera kao osobe najvećega povjerenja i odanosti odnosno kao izvršitelji (*commissarii*) njihovih oporučnih odredbi. Tako je, primjerice, Margareta Kraljić iz Šibenika imenovala *meum solum et unicum commissarium magistrum Lucam de Cataro remerium in contrada San Iohannis Bragore*.¹¹ U oporuci hrvatske iseljenice Margarete, udovice splitskoga obučara Marka, izvršitelji su također hrvatski *remèri* – Nikola (ujedno i Margaretin rođak) i Božo (*Nadal*) s područja

⁷ ASV, NT, b. 798., br. 174., 28. IX. 1649.

⁸ ASV, NT, b. 542., br. 599., 3. IX. 1565.

⁹ ASV, NT, b. 647., br. 708., 26. XII. 1564.; NT, b. 372., br. 18., 31. VII. 1557.

¹⁰ ASV, NT, b. 209., br. 294., 1. V. 1573.

¹¹ ASV, NT, b. 126., br. 629., 22. IX. 1523. Usporedi i: Čoralić, *Šibenčani u Mlecima*, 202.

Spiča (*Spiza*) kraj Bara, zaposlen u mletačkome arsenalu, dočim je osoba od najvećega povjerenja veslara Stjepana iz Luštice njegov sunarodnjak i kolega *Zuanne remer de Lustiza che sta a S. Felize*.¹²

Uključenost veslara u zajednicu njihovih sunarodnjaka zavičajem od Istre do Boke potvrđuju i navodi koji se odnose na hrvatsku bratimsku udrugu Sv. Jurja i Tripuna. Najrječitiji je primjer riječki veslar Franjo Dionizijev, ugledni član bratovštine i njezinoga Velikog vijeća (*Capitolo grande*) od 1638. do 1653. godine te obnašatelj najviših funkcija u upravnim tijelima udruge (predstojnik odnosno *guardian grande* 1644. i 1648. godine, vikar / *vicario* 1642. godine, cjelogodišnji dekan / *degan di tutto anno* 1638. godine, polugodišnji dekan / *degan di mezzo anno* 1644. godine, član odbora *XII di nazione* 1648. i 1653. godine, sindik 1647. i 1652. godine, član odbora za gradnju / *II sopra fabbriche* 1643., 1645. i 1649. godine te odbora koji je rješavao unutarnje razmirice između bratima / *II sopra lite* 1646., 1651. i 1652. godine).¹³ Franjo Dionizijev bio je i jedan od zapaženih mecena svoje nacionalne udruge. U oporuci napisanoj 1649. godine bratovštini Sv. Jurja i Tripuna ostavlja svoju kuću u predjelu Castello, a uz obvezu bratovštine *di farmi celebrar in perpetuum due messe alla settimana per l'anima mia nella chiesa di S. Sofia con consegnare al mansionario o mansionarii la conveniente elemosina*.¹⁴

Veslarski majstori iz hrvatskih krajeva bili su, kako je razvidno iz prethodnoga, uključeni u sve temeljne sastavnice mletačkoga društvenog, gospodarskog i vjerskog svakodnevlja. Jednako se tako mletački *remèri* učestalo bilježe u svakodnevlju pripadnika hrvatske iseljeničke zajednice bez obzira je li riječ o istoj profesiji ili nekim drugim podudarajućim sastavnicama svakodnevne komunikacije (podudarajuće mjesto stanovanja, pripadnost sličnome ili istome društvenom sloju). Taj čimbenik komunikacija – veze mletačkih veslara s hrvatskom zajednicom – također je jedna u nizu sastavnica koja pridonosi boljemu razumijevanju svih spona povezanosti i uključenosti hrvatske skupine (a tako i brojčano relativno malobrojnih veslara) u mletačku sredinu odnosno u njihovu novu domovinu.

Nekoliko oporučnih navoda u kojima su mletački *remèri* zabilježeni kao izvršitelji oporuka i svjedoci te kao obdarenici dijelom imovine raznih hrvatskih oporučitelja zorno to potvrđuju.¹⁵ Tako se u svojstvu osoba od velikoga povjerenja od-

¹² ASV, NT, b. 1210., br. 697., 25. IX. 1552.; NT, b. 647., br. 708., 26. XII. 1564. Usporedi i: Čoralić, "Splićani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća", Božić–Bužančić, Zbornik radova posvećenih sedamdesetogodišnjici života Danice Božić–Bužančić, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, 12 (1996.): 121.

¹³ ASD, Capitolar, podaci uz navedene godine. Zanimljivo je spomenuti da je Franjina sestra Helena pokopana na trošak bratovštine 1662. godine (ASD, Libri conti e spese, 23. VII. 1662.). Usporedi i: Guido Perocco, *Carpaccio nella Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni*. Venezia: Ongania, 1964., 234.

¹⁴ U istoj oporuci Franjo ostavlja bratovštini Sv. Jurja i Tripuna još i 25 dukata za služenje misa zadušnica (ASV, NT, b. 798., br. 174., 28. IX. 1649.).

¹⁵ Ovdje je moguće da se, barem u nekim primjerima, radi o veslarima podrijetlom s naše obale, možda pripadnicima druge iseljeničke generacije. Nažalost, taj nam podatak u izvorima nije naveden te ih tretiramo kao mletačke *remère*.

nosno kao izvršitelji oporuke legata hrvatskih iseljenika u Mlecima bilježi nekoliko izrađivača vesala. U oporučnome spisu Miline pokojnoga Pavla iz zadarskoga zaleđa (Praskvić) jedan od *commissaria* je *Marchus remerius*, dočim istu ulogu u iskazu posljednje volje Marije Rafaelove iz Bara ima Ursa, supruga *remèra* Pietra.¹⁶ Cijeli se niz mletačkih majstora veslarske vještine nabraja prilikom ovjere odnosno potpisivanja oporučnih spisa iseljenih Hrvata. Tako u oporukama kotorskih iseljenica Ivane Radove i Marije Ivanove svjedoče *Zanetto fio Francesco remèr* i *Domenigo remerius*¹⁷, a u oporuci Marka Eustahijeva iz Paštovića zabilježen je *Andrea remèr condam Gregorio*.¹⁸ U nekoliko se oporuka zadarskih iseljenika, brojčano jedne od najsnažnijih hrvatskih zavičajnih skupina u Mlecima (uz Kotorane), bilježe mletački veslari. U oporuci barkariola Šimuna Nikolinoga to je *Nicolao remèr*, a *Andrea remèr* svjedoči u iskazu posljednje volje Katarine, supruge Zadranina Jurja, dok je drvodjelac i veslar (*marangon e remèr*) Pasqualin Augustinov jedan od nazočnih pri sastavljanju oporučnoga zapisa Isabele, supruge zadarskoga barkariola Batiste.¹⁹ Mletački veslari bilježe se i u nekoliko oporuka sjevernojadranskih iseljenika. *Zanetto remèr* potpisuje oporučni iskaz paške iseljenice Markline Andrijine, *Zanetto remèr fio Tomaso* spominje se u istome svojstvu u oporuci Margarete Nikoline iz Krka, a veslar Andrija na isti je način zapisan u spisu koji se odnosi na kovača Bastijana Ambrozovoga iz Rijeke.²⁰ Na poslijetku, blisku povezanost mletačkih izrađivača vesala s pripadnicima hrvatske iseljeničke skupine u Mlecima potvrđuju i navodi u kojima naši oporučitelji darijavu mletačke *remère* ili članove njihovih obitelji. Primjerice, Katarina pokojnoga Jakova Rozanovića iz Korčule, stanovnica središnjega gradskog predjela S. Marco (u župi S. Luca), izrijekom spominje Paulu, suprugu veslara Santa te joj – u znak zahvalnosti za dugogodišnje služenje – dariva *duas camisas ex melioribus*.²¹ Brojni su odjevni predmeti koje šibenski iseljenik Ivan Mihovilov, stanovnik župe S. Polo u istoimenome predjelu, ostavlja *a missier Jacomo de Luca remèr mio compare*, dočim se u oporuci Fiore Ivanove iz Kotora jedna *vestura roana e una carpetta beretina* ostavlja *alla fia del Zan Maria remèr*.²²

¹⁶ ASV, NT, b. 968., br. 365., 28. III. 1519.; NT, b. 280., br. 499., 10. VI. 1543.

¹⁷ ASV, NT, b. 44., br. 205., 8. III. 1528.; NT, b. 44., br. 259., 16. X. 1529.

¹⁸ ASV, NT, b. 578., br. 234., 25. V. 1539.

¹⁹ ASV, NT, b. 578., br. 326., 2. II. 1541.; NT, b. 846., br. 153., 27. II. 1564.; NT, b. 187., br. 329., 25. IX. 1643.

²⁰ ASV, NT, b. 578., br. 242., 9. VI. 1536.; NT, b. 886., br. 239., 10. VII. 1548.; NT, b. 376., br. 817., 19. II. 1600.

²¹ ASV, NT, b. 887., br. 20., 27. I. 1527.

²² Zuane de Michiel de Sebenico condam Razmilio de confin S. Polo: Item lasso a missier Jacomo de Luca remer mio compare tutti li meie vestimenti da dosso cioè doi dulimani niovi de panno uno fodra imbotido et uno de dossi uno de samito nigro, uno zupon di veludo nigro, uno zupon de rasso cremesin, uno paro de calzette niove, et 10 delle mie camise le più belle che siano il mio (ASV, NT, b. 305., br. 145., 21. II. 1556.); NT, b. 569., br. 119., 21. I. 1603. Usporedi i: Čoralić, *Šibenčani u Mlecima*, 204.

Višedesetljtni predstojnici: Hrvati u bratovštini mletačkih remèra

U uvodnome dijelu spomenuto je kako Statut bratovštine mletačkih veslara potječe još iz 1307. godine. Uvidom u njegov sadržaj (preko stotinu folija) doznajemo za izrazito aktivnu uključenost hrvatskih iseljenika – profesionalnih izrađivača vesala u tu strukovnu udrugu kao i za konkretne prinose njezinu ugledu i priznatosti među drugim mletačkim bratovštinama. Osnovni izvor za ovaj dio razmatranja upravo je spomenuta *Mariégola* (odnosno njezino elektronsko izdanje), ali i do sada korišteni oporučni spisi hrvatskih iseljenika te gradivo pohranjeno u Arhivu bratovštine Sv. Jurja i Tripuna. Potonji izvori dodatno pojašnjavaju i šire spoznaje o našijencima koji su – kako je razvidno – obnašali vodeća mjesta u upravi bratovštine.

Prvi spomen hrvatskih majstora u Statutu bratovštine veslara zabilježen je 1442. godine. Riječ je o tada načinjenome popisu majstora (*maistro*) veslarske vještine, koji su navedeni abecednim slijedom njihovih imena i s obzirom na mjesto djelovanja (župe). U popisu su zabilježena dva hrvatska majstora, obojica zavičajem iz Senja.²³ To su Bartol – stanovnik župe S. Luca u predjelu S. Marco (*ser Bortolamio da Segna de S. Lucha*)²⁴ i Ivan – žitelj predjela Castello u župi S. Trinità (*ser Çane da Segna de S. Ternita*).²⁵

U XVI. stoljeću hrvatski su veslari, kako je razvidno iz različitih vrsta izvora, učestalo obnašali vodeće položaje u upravnim tijelima svoje strukovne udruge. Prvi takav spomen potječe iz 1517. godine i odnosi se na zaštitni znak (*insigna*) bratovštine *remèra*. Tada je, naime, *IN TENPO DE MAISTRO NICHOLO DE MARCHO MARCHOVICHIO DITO DE ANDRONICHO GASTALDO DI ARTE DE REMERI E CON I SVO CONPAGNI* načinjena "firma" – ploča koja je predstavljala zaštitni znak ove obrtničke udruge. Ploča je, kako se također navodi u natpisu u njezinu donjem dijelu, restaurirana 1629. i 1730. godine. U gornjemu je dijelu ploče lik Sv. Bartola – zaštitnika mletačkih *remèra*, a pored njega su grbovi Sv. Marka (krilati lav) i aktualnoga dužda Leonarda Loredana (1501. – 1521.). Pobočni grbovi, također u gornjemu dijelu ploče, pripadaju tadašnjim državnim dužnosnicima (*giustizieri vecchi*) nadležnima za nadzor nad radom udruge – Alessandru Queriniju, Jacopu Barozziju, Vettoreu Barbarigu i Paolu Morosiniju. U središnjemu dijelu ploče živopisno je prikazano nekoliko veslara kako, uz pomoć

²³ *Larte dei remèri* (a cura di G. Caniato), 69. Usporedi i: *Mariégola*, CD-rom, 46., 82.

²⁴ U drugoj polovici XV. stoljeća u Mlecima je zabilježen Senjanin Bartol, ali u izvoru nije navedeno njegovo zanimanje. Riječ je o Margaretinoj oporuci, kćeri Bartola Senjanina i služavki mletačkoga građanina Bartolomea Baffa (ASV, NT, b. 825., br. 196., 31. X. 1485.).

²⁵ Sredinom i u drugoj polovici XV. stoljeća u oporučnim spisima bilježimo više Senjana po imenu Ivan, ali nam – kao i u prethodnome primjeru – nije razvidno njihovo zanimanje. Najbliži veslaru Ivanu iz 1442. godine mogao bi biti senjski iseljenik istoga imena, koji je 1470. godine dao sastaviti svoj oporučni spis. Riječ je o relativno imućnome iseljeniku koji se – prema navodima iz oporuke – učestalo družio upravo s djelatnicima iz mletačkoga arsenala (ASV, NT, b. 826., br. 95., 9. III. 1470.).

raznovrsnih tesarskih alatki onoga doba, obavljaju svoj uobičajeni posao.²⁶ O tadašnjemu predstojniku bratovštine Nikoli Markovome (zvanom *de Andronicho*), zavičajem iz područja Mrkojevića (*Marchovichi*), smještenoga između Bara i Ulcinja, nemamo izravnih pouzdanih saznanja. Poznato nam je, ipak, kako u XVI. stoljeću iz toga kraja – tada izravno ugroženoga osmanskim osvajanjem – bilježimo zapažen broj iseljenika u Mletke. Ondje se spominju kao stanovnici raznih gradskih predjela (vrela ih ponajviše opažaju u “skjavunskome” predjelu Castellu) gdje su se bavili različitim zanimanjima (obrtnici, sitni trgovci, pomorci, poslužba), a iz njihovih oporuka opažamo da su bili izravno povezani sa svojim sunarodnjacima (osobito onima iz budvansko-barskog područja) i bratovštinom Sv. Jurja i Tripuna.²⁷ Kako je spomenuto, ne bilježimo oporučni spis Nikole Markova, ali je moguće – uz nemali oprez – pretpostaviti da je riječ o Nikoli *Marcovichiu*, tada na putu *ad Barbarie*, spomenutome u svojstvu izvršitelja oporuke Damjana Lazarovoga iz okolice Budve 1528. godine.²⁸

Nikola Markov *de Andronicho* spominje se i u Statutu bratovštine. U dokumentu iz 1539. godine (9. lipnja) zabilježen je sporazum između predstavnika bratovštine *remèra* i vikara crkve S. Bartolomeo u kojoj se nalazilo sjedište udruge. Utvrđeno je da bratovština izrađivača vesala ondje ima pravo na jednu grobnicu *in choro de dicta giesia da la banda sinistra de la capella grande*. Predstojnik bratovštine tada je bio Nadal Michaelov, a njegovi su najbliži suradnici veslari “skjavunskoga” podrijetla: Nikola *de Andronico*, ser Nikola iz Zete i Dominik Radov.²⁹

Prethodno spomenuti Nikola (Stjepanov) iz Zete bilježi se tijekom idućih desetljeća kao predstojnik bratovštine veslara (od oko 1545. godine), a u njegovo doba načinjene su brojne nadopune osnovnoga teksta Statuta i uneseni prijepisi dokumenata koji se odnose na rad udruge te na njezin odnos s mletačkim državnim

²⁶ Zaštitni znak bratovštine *remèra* pohranjen je u Museo Correr (classe I, n. 2100). Usporedi katalog izložbe *Le insigne delle Arti Veneziane di Museo Correr*, Venezia, Museo Correr, 1980., 64-65.; *L'arte dei remèri* (a cura di G. Caniato), 72-73.; Čoralić, *U gradu Svetoga Marka: Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, 135.

²⁷ Usporedi oporučne spise nekoliko iseljenika iz Mrkojevića: Bona condam Sydoni de Marcovich (ASV, NT, b. 958., br. 123., 17. XI. 1504.); Andrea condam Nicolai Marcovichi marangon in arsenatus (NT, b. 786., br. 11., sranj 1517.); Luchina consorte Dimitrii Marcovichi condam Stay famuli ad officium Avocarie comunis (NT, b. 885., br. 191., 12. IX. 1524.); Franceschina uxor ser Stefani de Petro de Marcovichi bazarioti (NT, b. 887., br. 43., 8. III. 1529.); Stephano condam Piero Marcovichi (NT, b. 42., br. 233., 27. II. 1543.); Michael Calaman de Marcovichi (NT, b. 835., br. 266., 22. VIII. 1544.); Laura relicta Antonio Marcovich navigante (NT, b. 847., br. 167., 16. IX. 1561.). Zanimljivo je spomenuti da se iseljenici iz Mrkojevića učestalo bilježe (ali u XVII. stoljeću) u glavnome dalmatinskom gradu Zadru, a po zanimanju su pretežito vojnici. Usporedi, primjerice: Nico da Marcovichi condam Maro soldato nella compagnia di fanti Albanesi (Državni arhiv u Zadru, dalje: DAZd, Spisi zadarskih bilježnika, dalje: SZB, Zuanne Braicich /1621. – 1645./, b. XII., br. 175., 12. VII. 1627.); Millo Mladazin da Marcovichi soldato nella barca armata del Signor Capitan Vucho da Marcovichi (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII., br. 379., 8. VIII. 1637.); Luogotenente Dabo Marcovich de Marcovichi (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII., br. 483., 8. VII. 1642.).

²⁸ ASV, NT, b. 776., br. 142., 14. X. 1528.

²⁹ *Mariégola*, CD-rom, 133. - 134.

vlastima. Izrijekom se Nikola iz Zete ponovno bilježi 1555. godine (29. kolovoza). Kao gastald udruge Nikola ovim dokumentom teži potaknuti i obvezati bratime (osobito dužnosnike) na redovito plaćanje godišnje pristojbe (članarine) kao i na plaćanje doprinosa za siromašne bratime.³⁰ Posebno je zanimljiv spis iz 1569. godine (1. lipnja), iz sadržaja kojega je razvidno da je u vrijeme *misier Nicolò di Stefano da Zetta gastaldo* obnovljena (*renovado*) bratimska kapela u crkvi S. Bartolomeo. Prema tekstu dokumenta bratimi su tada, predvođeni svojim predstojnikom Nikolom iz Zete, nabavili izrezbarene klupe, dali oslikati unutrašnjost kapele i nabavili pozlaćenu oltarnu palu.³¹

O Nikoli iz Zete, nedvojbeno uglednome *remèru* i višegodišnjemu predstojniku bratovštine izrađivača vesala, posjedujemo i dodatne spoznaje. Naime, 1565. godine – uoči odlaska *al viazo de Albania* – Nikola Stjepanov načinio je svoju oporuku.³² Iz njezina uvodnoga dijela saznajemo da je mjesto njegova obitavanja župa S. Marciliano u predjelu Cannaregio, a kuća u kojoj obitava vlasništvo je državne magistrature (*casa della procuratia di citra*). Oporučni spis odaje nam, nadalje, dodatne podatke o imućnome i uglednome majstoru. Nikola je vlasnik dvije kuće u župi S. Pietro di Castello *in Calle del Sarasin*. Kuće su unajmljene, a od tih će se prihoda (iznos najma ne donosi se u dokumentu) pribaviti dvjesto dukata za miraz oporučiteljeve kćeri Franje (*Francesca*). Supruzi Mariji namjenjuje sveukupan iznos njezina miraza kao i namještaj koji se nalazi u obiteljskoj kući te zlatninu, srebrninu i drugu vrstu nakita. Iz oporuke je razvidno kako je Nikola bio vlasnik samostalne radionice za izradbu vesala u kojoj je radilo više zaposlenika. Prihode od toga pogona ostavlja sinovima Ivanu i Franji, ali uz obvezu da sestre Lauri (supruzi obučara Ivana Marije) isplaćuju četiri dukata godišnje. Naposljetku, u završnome dijelu iskaza svoje posljednje volje zetski iseljenik i ugledni mletački veslar sva svoja preostala dobra (neraspodijeljena prethodno izrečenim legatima) namjenjuje svojim muškim potomcima – sinovima Ivanu i Franji.³³

Usporedno iščitavanje teksta *Mariégole* i bilježničkih oporuka otkriva nam još jednu zanimljivu životnu priču onovremenih hrvatskih veslara. Godine 1511. (19. srpnja) kao pokojni zabilježen je *maistro Primo remer de contrada S. Moisè*. U dokumentu sadržanome u Statutu nadalje se bilježi kako je *el povero maistro*

³⁰ *Mariégola*, CD-rom, 137.

³¹ ... et furono renovado la nostra capella di remeri in ttempo di misier Nicolò di Stefano da Zetta gastaldo ... cusi con li suoi banchi intagadi di nogera e con li sui soasoni atorno di dentro et il contratravo dentro di fuora et la fu bianchizada dentro e di fuora et oltra in questo la fu depenta con ordene di tuta la fraterna et come li ano dato de li sui denari ... et tanto più fiseme far nova la nostra palla dil laltar a li dorador et al marangon che l'a conzado come si vede (*Mariégola*, CD-rom, 79.).

³² Oznaka *de Albania* mogla je upućivati da je Nikola putovao u zavičaj. Naime, u doba mletačke uprave nad istočnim Jadranom širi prostor crnogorskoga priobalja i unutrašnjosti nazivao se Mletačkom Albanijom (*Albania Veneta*) ili samo Albanijom. Činjenica da je Nikola oporuku dao sastaviti uoči putovanja zorno nam pokazuje koliko je odlazak u krajeve u mletačko-osmanske pograničju bio opasan, rizičan i neizvjestan.

³³ ASV, NT, b. 542., br. 599., 3. IX. 1565.

Primo nakon smrti ostavio četvero djece (tri kćeri i jednoga sina). Sin jedinac po imenu Alvise, tada još maloljetan, želio je naslijediti očev obrt i radionicu. Iako su predstavnici strukovne udruge izrađivača vesala isprva dvojili oko mogućnosti da malodobni Alvise u cijelosti preuzme očev posao, odlukom nadležne mletačke magistrature (*giustizieri vecchi*) dopušteno mu je – mada ne posjeduje potvrdu o položenome majstorskom ispitu – obavljanje očeve djelatnosti (*che libermente el posi tegnir botega de remi et dicta arte excitar chome faceva el dicto quondam suo padre*). Kada Alvise postane punoljetan, stručno povjerenstvo mletačkih *remèra* procijenit će zadovoljava li sve uvjete za obavljanje obrta. Ujedno, bez obzira na ove olakotne okolnosti, mladi nasljednik pogona za izradbu vesala obvezuje se na sve namete i davanja kojima su – prema Statutu udruge – podložni svi kvalificirani majstori.³⁴

Iz spisa *Mariégole* nije nam poznato kako se razvijala Alviseova obrtnička karijera. Da je uistinu postao majstor i uspješno nastavio očevu djelatnost saznajemo posredno iz oporučnoga navoda koji potpisuje Ivica (*Zanetto*) Lukin s poluotoka Luštice u Boki (koja je vjerojatno i Primov zavičaj). Naime, Ivica sastavlja oporuku 1557. godine te u uvodnome dijelu izričito navodi kako obitava u kući koja je u vlasništvu *mio barba* Alvisea Primova, smještenoj u župi S. Maria del Zobenigho (S. Maria del Giglio) u predjelu S. Marco. Oporuka, nadalje, otkriva blisku povezanost između oporučitelja i njegova starijeg rođaka Alvisea Primova. *Signor Alvise de Primo* jedini je imenovani izvršitelj oporučnih navoda luštičkoga iseljenika, a najbližim članovima Alviseove obitelji dariva se pretežit dio Ivičine imovine. Tako Lukrecija, Alviseova supruga, dobiva prsten koji je Ivica “nosio svakodnevno”, optočen *con una pietra rossa*. Helena, Alviseova kći, obdarena je s *uno mio anello lavorato, qual li sia dato per il suo maridar*, a njezina sestra Beta (Elizabeta) darovana je sličnom vrstom nakita (*la mia turchina ligada in oro et la fede d'oro, quali li siano dati per il suo maridar*). Naposljetku, iz ovoga dokumenta saznajemo i za Alviseova sina. Po djedu je nazvan Primo, a u Ivičinoj oporuci darivaju mu se neki predmeti iz pokretne imovine (košulje).³⁵ Svi navedeni podaci, kako oni iz Statuta bratovštine veslara, tako i oni iz bilježničkih oporuka, dodatno pojašnjavaju životni put i sudbinu Alvisea Primova, koji je – iako zarana upućen u tajne veslarstva, u mladim je godinama ostao bez oca – vlastitim radom i umijećem uspio postići karijeru priznatoga majstora veslarskoga obrta.

Iz 1555. godine (16. svibnja) datira spomen još jednoga zapaženog hrvatskog veslara u Mlecima. Riječ je o Ivanu Tarlasu (Tarlaso, Tarlao), koji u nazočnosti *proveditor sopra l'artegliaria* Zaccarije Vendramina istupa *per nome de tutti li remeri boteghieri* u svezi prava izrađivača vesala da mogu, kao i njihovi kolege zaposleni

³⁴ *Mariégola*, CD-rom, 106.-107.

³⁵ ASV, NT, b. 372., br. 18., 31. VII. 1557.

u državnim pogonima arsenala, raditi vesla za velike galije (*galee grosse*).³⁶ Podatak koji spomenutoga veslara Ivana Tarlasa smješta u kontekst hrvatske iseljeničke zajednice sadržan je u oporuci Luke Blaževa sa Šolte, načinjenoj 1536. godine. Šoltanski iseljenik Luka kao izvršitelja oporuke imenuje upravo veslara Ivana Tarlasa, stanovnika župe S. Biagio u Castellu te za njega izrijeком navodi kako mu je rođak (*mio parente*).³⁷

Zapažena nazočnost hrvatskih veslara u upravnoj strukturi bratovštine *remèra* nastavlja se i u prvim desetljećima XVII. stoljeća. Godine 1617. (6. svibnja) zabilježen je sporazum između bratovštine veslara i predstavnika bratovštine Santissimo Sacramento, a kao zastupnik obrtničke udruge naveden je njezin predstojnik Nikola pokojnoga Luke iz Perasta. Obje su bratovštine, naime, imale pravo na služenje nedjeljne mise u crkvi S. Bartolomeo u kojoj su imale svoje sjedište. Ovim sporazumom definira se koja nedjelja u mjesecu pripada veslarskim bratimima, a koja lokalnoj bratovštini Santissimo Sacramento. Odlučeno je (sporazum u ime bratovštine potpisuje predstojnik Nikola Lukov) da će u istoj crkvi bratovština veslara od sada držati misu svake prve nedjelje u mjesecu na glavnome oltaru, a bratovština Presvetoga Sakramenta treće nedjelje u mjesecu.³⁸

Tradicija izradbe vesala kao obiteljski posao nastavila se i u primjeru prethodno spomenutoga peraškog majstora. Godine 1624. kao predstojnik bratovštine mletačkih veslara zabilježen je Nikolin sin Petar. Dokument iz *Mariégole* odnosi se na utvrđivanje prava bratovštine na oltar i kapelu u crkvi S. Bartolomeo. Kako se tih godina provodilo uređenje i obnova unutrašnjosti crkve, predstojnik udruge i njegovi suradnici određuju da svaki član veslarske udruge (*ogni nostro fratello de remeri si dell'arsenal come de botteghieri*) mora u iduće tri godine davati dva solida *al sabato*. Ukoliko netko od bratima ne bude suglasan i odbije plaćati prinose namijenjene uređenju crkve i bratimskoga sjedišta, gubi pravo na sahranu u tamošnjim grobnicama.³⁹

O Peraštanima Nikoli i Petru nemamo izravnih podataka iz drugih izvora, a nije nam poznato niti njihovo prezime. Ipak, na osnovi građe iz Arhiva bratovštine Sv. Jurja i Tripuna saznajemo za drugoga Nikolina sina – Franju, također veslara i zapaženoga člana bratovštine hrvatskih iseljenika. U spisima s godišnjih skupština bratovštine Sv. Jurja i Tripuna doznajemo da je Franjo bio aktivan član Velikoga vijeća od početka tridesetih godina XVII. stoljeća do 1661. godine. Obnašao je i niz prestižnih dužnosti u upravnim tijelima udruge (dekan: 1636. – 1637., 1642., 1644., 1646., 1650., 1661.; sindik: 1648. i 1658. te pisar: 1645. i 1655.), a zanimljiv je i već spomenuti podatak da je 1648. godine njegova kći Klara od hrvatske

³⁶ *Mariégola*, CD-rom, 126.

³⁷ ASV, NT, b. 577., br. 214., 9. XI. 1536.

³⁸ *Mariégola*, CD-rom, 177.-178.

³⁹ *Mariégola*, CD-rom, 180.-181.

udruge dobila deset dukata kao nadopunu mirazu prilikom sklapanja braka s drvodjelcem Zuannom Grillom.⁴⁰

Zaključak

Hrvatski brodograditelji i brodograđevni majstori – *kalafati*, *marangoni*, *veleri* i *remèri* stoljećima su bili izrazito zapažen i prepoznatljiv dio “skjavunske” iseljeničke zajednice u Mlecima. Zaposleni u mletačkome arsenalu, ali i u brojnim samostalnim obrtničkim radionicama, ovi su meštari nemalo pridonosili gospodarskome i vojno-pomorskome ugledu i moći Serenissime. U sklopu razmatranja djelovanja hrvatskih brodograđevnih majstora u Mlecima važno je mjesto pripadalo izrađivačima vesala – *remèrima*.

Hrvatski su veslari u Gradu na Lagunama učestalije prisutni od sredine XV. stoljeća, a njihova najveća brojnost (XVI. stoljeće) u cijelosti se poklapa s naj snažnijim prekojadranskim migracijama. Zavičajnim podrijetlom dolaze iz različitih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti pri čemu se nešto većim udjelom izdvajaju veslari s područja nekadašnje mletačke pokrajine Albanije (Boka kotorska, Budva i barsko priobalje). Raščlamba njihovih oporuka zorno pokazuje da su se veslari u svim bitnim sastavnicama uklapali u život nacionalne skupine svojih sunarodnjaka. Mjestom stanovanja i djelovanja ponajprije su bili vezani uz gradski predjel Castello, višestoljetnu središnju zonu useljavanja stranih nacionalnih skupina među kojima su upravo Hrvati imali posebno zapaženo mjesto. Na osnovi oporučnih spisa saznajemo i za njihove brojne, svakodnevne veze s drugim pripadnicima hrvatske iseljeničke zajednice kao i za intenzivnu uključenost u bratovštinu Sv. Jurja i Tripuna. Hrvatski veslari bili su – izvori to višestruko potvrđuju – gospodarski imućniji dio našega iseljeničtva u gradu Svetoga Marka. Riječ je o specijaliziranim, vrlo traženim, cijenjenim i dobro plaćenim majstorima koji su – posebice nakon višegodišnjega samostalnog djelovanja i otvaranja vlastitih proizvodnih pogona – stjecali znatna sredstva i pribavljali nekretnine u Mlecima i duž terraferme.

Šesnaesto stoljeća doba je najučestalije prisutnosti hrvatskih veslara u Mlecima. Na osnovi uvida u Statut (*Mariégola*) bratovštine mletačkih izrađivača vesala saznajemo za brojne našijence koji su u toj (u Mlecima vrlo respektabilnoj strukovnoj udruzi) obnašali čelne položaje (predstojnici odnosno gastaldi bratovštine). Među njima posebno se izdvajaju Nikola Markov s područja Mrkojevića (u vrijeme kojega je načinjena *insigna* – zaštitni znak bratovštine) i Nikola Stjepanov iz Zete, višegodišnji predstojnik udruge za mandata kojega je obnovljena kapela bratovštine veslara u crkvi S. Bartolomeo.

⁴⁰ ASD, Capitolar, podaci uz navedene godine; ASD, Libri conti e spese, anno 1648. (rubrika: *donzelle pagate*).

Hrvatski veslari u Mlecima nisu bili osobito brojna profesionalna skupina. Međutim, spoznaje koje o njima posjedujemo iz više uporabljenih mletačkih vrela nedvojbeno ukazuju kako je riječ o obrtničkim djelatnicima koji su u nekim razdobljima – upravo po mletačku brodogradnju i najslavnijim etapama – bili dominantan čimbenik u udruzi mletačkih *remèra*. Ukazivanjem na njihovu prisutnost i djelovanje u prijestolnici Privedre Republike teži se ujedno i osvijetliti još jedna manje znana, ali nikako zanemariva sastavnica iz prebogate prošlosti hrvatske odnosno istočnojadranske zajednice u Mlecima.

Compagni e gastaldi della Scuola dei remèri: Croatian oar and scull makers in Venice, from the fifteenth to the seventeenth century

Lovorka Čoralić
Croatian Institute of History
Opatička 10
10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lovorka@isp.hr

Summary

For centuries Croatian shipbuilders and shipbuilding craftsmen were an important and characteristic element of the 'Schiavon' emigrant community in Venice. They worked in Venetian arsenal as well as numerous independent workshops, and contributed greatly to the economic and military-maritime power and reputation of Serenissima. When considering the activities of Croatian shipbuilders in Venice, oar and scull makers (*remèri*) should not be left out. Based on an analysis of sources from the State Archives in Venice (Records of Venetian Notaries - Testaments), Archives of the Confraternity of St George and Tryphon (*Scuola degli Schiavoni*) and the Statutes (*Mariégola*) of the Confraternity of Venetian oar makers, I discuss the main components of lives and careers of Croatian oar makers in Venice between the fifteenth and seventeenth centuries. The article examines their immigration and first records in Venice, their places of origin and new residences, as well as their economic status and relationship with compatriots. Particular attention is paid to prominent Croatian oar makers, who were appointed to highest offices in the confraternity of Venetian oar and scull makers.

Keywords: Venice, Venetian Republic, shipbuilding, oar and scull makers, arsenal, migrations, history of confraternities, late Middle Ages, early modern period, Croatian history